

Szemán Krisztina

„Diszkrét félhomályban”

NÁDASDY ÁDÁM: *Jól láthatóan lógok itt*

Nádasdy Ádám új kötete kitérülködés. Olyan gyónás, melyben szinte nyoma sincs bűnbánatnak, és olyan vallomás, amely messze kerüli a pátoszt. Amennyire közel jön hozzánk, udvariasan legalább annyira távol is marad, mélységből és könnyedségből, személyességből és öniróniából egyszerre építkezik. Úgy meztelenedik le előttünk egy nagy élet sebekkel teli résztvevője, hogy közben egyszer sem kell szégyenlősen elfordítanunk a tekintetünket.

A beszélő zavarodott lelkiállapota egyszerre foglalódik bele az egyes szövegekbe és magyarázza ezeken keresztül a megírás indokoltságát. A lírai én zaklatott, mind a múltja [„minden ok nélkül zokogni kezdtem” – *A bohócot nem bántják*], mind a jövője [„Bele fogok döglenni” – *Az igazi Márk-változat*] nyomasztó képet fest, néhol pedig már az örülethez és gyöttrő látomásokhoz közelít: „örület / gombolja magát ki-be a fejemben”, „penészes, sötét torkok nyelnek engem” [*Munkaterület*]. Az éjszaka sem jelent számára kibúvót, az álom az éber állapot szörnyűségeit szimbólumokon keresztül tükrözi vissza: „lángolnak vaspaloták / s jajgatva szaggat egy rossz hegedű” [*Derék Gulliver*].

Mindezek oka a kötetben szinte láttelepszerűen megmutatkozik: a kötetlen, ciklusokba nem rendezett szöveghalmaz kavalkádjában szabadon bukkan fel egy-egy (gyakran traumatikus) emlékkép, nyugtalanító gondolat. Az alaptapasztalat szerint egy jövőkép nélküli, kiábrándult világ kínál kontextust, mely főleg az Ady halálának 100. évfordulójára írt versben fogalmazódik meg: „Manapság már a régít, az ezüstöt szeretjük. / Amikor te kerengtél, törni-zúzni mentél, / még volt jövő” [*Adyhoz 2019*]. Az én a belső gondjaira mégis javarészt ebből a világból, kívülről vár megoldást, részben külső tanácsok, útmutatások, felelősök szerint: „úgy hallgatom / a véleményüket, durcás elismeréssel, / hogy francba, megint igazuk lehet” [*Minden cafat az enyém*]. Másrészt, ami még fontosabb, feloldozását reméli ettől a közegtől. A mások előtti feltárulkozás, meztelenség, valamint az én ebben való folytonos elbizonytalanodása hullámzó játékot generál, a közbeékelte vallomásokkal, történetfoszlányokkal kiegészítve egy egészen sajátos kötetdinamikát teremt.

A mások előtti kitérülködés tehát hol elkerülhetetlen – „Mégis muszáj volt, mert fölrobbanok, / ha a ruhámban benne maradok” [*Nagy előny a meztelenség*] –, hol lényegtelen mozzanat: „nem kérdezem, mit akarnak ezek, / magamnak, rólam szólnak a sztorik” [*Egy fiókban*], hirtelen mintha nem is másnak, hanem kizárólag saját magának tartozna a vallomásokkal. Az egyik szövegben azt állítja, hogy „nagy előny a meztelenség”, de a felsorolt okok mégis banálisak [„a zsebtolvaj csak néz és tehetetlen, / az ingedre nem csöppen rá a zsír” – *Nagy előny a meztelenség*], valamint a lemeztelenedés után is változatlanul „gyűlhetnek a könnyek az öledben”. Az álmok továbbra is beszüremkednek, újból elbizonytalanítva a kitérülködés mibenlétét: „álmott olyat, hogy nincs rajta ruha, / ez félelmetes volt, de szerencsére álom” [*Önként és dalolva*], megint máshol pedig mint szükségszerűség nyer értelmet a vallomás:

„Sose hittem, / hogy ennyit kell közszemlére kitenni.” (*Nagy előny a meztelenség*). A „közszemlére kitenni” kifejezés azonban negatív konnotációt is hordozhat (hasonlóan kétértelmű a kötet cím is: a „lógok itt” kifejezés az akasztott ember képét is felidézheti). Folyamatos a küzdelem tehát a feltárulkozás és a rejtve maradás szándéka között, az előbbi dilemmáját talán így foglalhatnánk össze: „Miért is lenne érdekes? Ki ez?” (*Padlizsán*). A beszélő úgy viszonyul tehát a személyes, vallomások lírához, mint giccshez, mellyel nem élhet, és ami mások számára szükségszerűen érdektelen, viszont a saját lelkiállapota szinte megköveteli ezt a beszédmódot. Így vethet le az énről minden ráakódott réteget, hogy csupán a lecsupasztott ember maradjon, így jutva el a rejtett, a saját feltárásához, kimondásához. Az egyik szövegben Arany János idéződik meg, itt kristályosodik ki talán legélesebben az eddig vázolt dilemma: „háttal állni mindig, diszkrét félhomályban, / ezt tanultam tőled. Mégis fénybe álltam. / Most, árva éneke, mi vagy te? A szegény, / önző önarcképem, szellőzés-igényem. / Ruhámat lehúztam, lenyúztam a bőröm. / Tarts vissza, szoríts le, nehezekem, öröm” (*Ijedt zavarban felkapott lepel – Arany Jánoshoz*).

A „meztelenség” tehát mások felé mutatott állapot, másoktól várt önismeret és belső gyógyulás, mely ugyanakkor látványosság, kiszolgáltatottság is, így természeténél fogva nem lehet része a csendes magány, a befelé figyelő elmélyülés. Az én nem elégszik meg az önmaga lelkében történő számadással, közléssé formálja azt a feldolgozás feltételeként a hallgatóságnak, olvasóközönségnek, ennek lesz tulajdonképpen végeredménye, produktuma a kötet. Azonban maga a „vetkőzés a kínos” (*Nagy előny a meztelenség*), az írás folyamata ennek mintájára fájdalmas tevékenység: emlékek, sebek feltételezése. Az őszinteség azonban végérvényesen minden fölött áll: „alig van szebb szó szerintem, / mint az őszinteség” (*Volt értékrendje*). Később azonban ezt olvashatjuk: „őszinte lesz majd minden szavam. / Na ez se sikerült” (*Úgyhogy tovább gondoltam*). [Érdekesen árnyalja ez a megállapítás a kötet alaphangját is, melynek egyik elsődleges érdeme épp a hitelesség, az igényes és visszafogott vallomások: „Nincs pátoz, nincs sértő, nagy vereség”, *Úgyhogy tovább gondoltam*].

Ennek a hullámzó attitűdnek a bemutatása után az egyik fő kérdés az lehet tehát, hogy ha végső soron a beszélő ad is és nem is a külvilág véleményére, illetve a mások előtti meztelenség sem okvetlenül kifizetődő dolog: mégis, mi indokolja ezt a vallomásfolyamot? Nem egyértelműen, ám mindkét kérdésre feltételezhetünk választ a kötet alapján. Első körben a beszélő és környezete viszonyát tárgyalva látjuk, hogy az én és a tömeg szembenállása többször kifejezésre jut, azonban ez a pozíció is többnyire kettős természetű. A lírai én egész életét végigkövette a magány: „Egyedül volt mindig, mérhetetlen” (*Beilleszkedési nehézségek*), „De inkább nem beszéltem senkivel, / bennem maradt.” (*Hogyhogy nem fáj nekik?*), mindazonáltal mintha lépéseket tenne és nyitni próbálna mások felé: „Pazar / bútordarab, de mutassunk lemondást. / Helyette ember kéne szerepeljen. / Elmélázik, hogy milyet is szeretne” (*Korhadva állni*). A markáns elkülönöződés helyett tehát emberközpontúbb életre vágyik, amely utat szükségképpen nyomon követ a kevélységgel való leszámolás is. Személyisége részének tartja a gögöt: „bűneink közt gög is szerepel” (*Építkezés, lábatlankodás*), továbbá egy fészekszerű helyre érkezve is csak „fölyényesen körülnéz” (*Nem is magától érkezett*). Az *Önismereti sláger* című szöveg pedig már a pokolban

játszódik, ahol az én a különböző bűnei közül épp egyet nem említ: „Hümmögnek a kárhozottak: »Mit *nem* tettél, elsoroltad. / De tán azért várt a mélység, mert kimaradt a *kevélység*». Talán itt ragadható meg önmaga mások elé vetésének igénye is: valaminek a jóvátételében, egy önmagát mások fölé emelő ember belátásaiban. A törpe motívum is ezt árnyalja: „Én jól érzem magam a padló közelében, / mert törpe vagyok, meghúzom magam” [*Édes gondok ölén*]. A kevély és a padlón önmagát meghúzó ember képe a legtöbb helyen kizárná egymást, Nádasdy kötetében mégis valami inherens természetességgel férnek meg egymás mellett.

Térjünk vissza a másik kérdéshez: mi indokolja a beszélő számára ezt a sokszor fájdalmas, megalázó kitérülést? Egyáltalán: miért épp most és miért ennyire mélyen zaklatott? Talán mindenekelőtt a túlvilági távlat hiánya adhatja meg a választ. Szokatlan és egyedi istenképpel operál a kötet: Isten létét nem tagadja, de saját maga számára nem lát a halálon túl semmit: „szerintem a halálom után / Ő nem lesz már. Vagyis nem lesz nekem. / Vagyis én megszűnök, Ő él tovább”, „én nem hiszem, hogy Isten s énközöttem / a kapcsolat aztán is fennmarad.” [*A testemet határozottan elveszi*] A *Vegyen friss földet* című szöveg pedig határozottan Isten ellen perel, egy kezdetben ártatlannak bemutatott kertészkedés így ér véget: „otthagytam az egészet: locsolja Isten, vegyen / friss földet, huzakodjon a hangyákkal ő, / ha már egyszer megteremtette őket.” Az Istennel való kapcsolat tehát messze nem idilli – „Énrajtam csak nevet és kerget körbe-körbe” [*Adyhoz 2019*].

A beszélő a halált sem különösebben tiszteli: „A temető attól függetlenül / fontos terep, hogy meghalt ez meg az; / az életről szól ez is” [*Úgy sorakoznak a betűk*]. Van, ahol mint kijárat nyer értelmet: „cipekedünk a kijárat felé” [*Úgyhogy tovább gondoltam*], számvetésében pedig így vall a gyászhoz való viszonyáról: „gyönyörű gyász fekete szaga / nem volt sosem”, „Hullott a göröngy, / de csak a földszag jött, a félbevágott / giliszta bámulatos éledése” [*Se fehér, se fekete*]. A halál utáni opciók is meglehetősen szűkösek: „hogyan kell szembenézni a pokollal?” [*Van orvosom*]. Ebben a szülők felé tett szemrehányásban a pokol az élet nehézségei mellett a konkrét helyszínre is utalhat (a pokol szó ilyen értelemben már előkerült korábban is), a szemrehányás tehát egy elmaradt lelki felkészítésre is vonatkozhat, amely ahogy a beszélő egyre idősödik, úgy válik egyre közelebbé és szorongatóbbá: „Halálom pillanatában – ami, lévén hogy öreg vagyok, nem lehet nagyon messze” [*Az igazi Márk-változat*]. És ugyan korábban már írt arról, hogy a halál után nem következik számára folytatás, mégis többször eljátszik a pokol képével. Mintha félne az elkárhozástól, a bűneivel való elszámolás mások felé ilyen értelemben gyónás, megtisztulásvágy. Még ha Isten nem is érhető el, a pokol elkerülése érdekében mégiscsak tenni látszik.

Istent és az ént mindazonáltal mégis összekapcsolja valami, mindkettőre mint fényre történik utalás: Isten „Megöregedett. / De még mindig világít ott messze valami” [*Adyhoz 2019*]. A fénymotívum később is visszaköszön, immár Isten nélkül: „Elengedek mindent, a fényeket: / ki kell derülnie, hogy odabent, / énbennem van-e elég fényanyag” [*Hűtlenségeim jeléül*]. Az anyagi dolgok elhagyása tehát feltétele a belülről figyelésnek, valami megtalálásának odabent: „Gyorsabban kiderül, ha nincs lakás, / ha nincs föld, nincs víz, nincs lótoszlevél”. A lótoszlevél képén érdemes kicsit eltöprengeni. A lótosz a lelki és szellemi ébredésre való vágyat is jelképezheti, itt azonban a lótosz elutasítása történik, mintha minden felsőbb szellemi segítség és útmutatás nélkül akarná véghezvinni elképzelését. Később továbbá ezt olvashatjuk:

„lótuszlevélen törpe küszködik”. Míg tehát Buddha nyitott lótuszvirágon ül, itt egy törpe küszködik lótuszlevélen. Mintha az én tudatában lenne annak, hogy csak kerülni a megoldást, a traumák kifecsegetése („nem kell mindent szétfecsegni” – *Közlési vágy*), valamint a „csak sebességben űzhető” [*Vízisí*] lét, mind a lelassuló, csendes önvizsgálat ellen is szól. Az én a teljességtől tehát messze van, „minden cafat” az övé, épp csak a dolgok teljességben, egyszerűségben rejlő fölényéhez nem fér hozzá („az egyszerűség ott incselkedik” – *Ott incselkedik*). Mintha sejtené, hogy ott, ahol a lótnak létjogosultsága van, ott az igazság kimondhatatlan és egyszerű.

Az élet viszontagságai ellen azonban van még egy tartalék kibúvója: „Ezeket csak a szerelem segít.” [*A reggeli*]. Ám a szerelem sem lehet teljesen kiút, különböző szerelmek felvillantott képei sokszor több szomorúsággal járnak, mint megváltással: „A buszon jöttem rá: ez szerelem. / Meg is kapaszkodtam. Rossz vége lesz” [*Meggyulladt a gyújtózsínór*]. Az egyik vers József Attila *Ódájának* mellékdalát idézi meg, amely jól jelzi a „megyek utánad”-típusú szerelem tarthatatlanságát is: „Megyek utána, magamat töröm, / megyek, jó szárazra törülközőm. / Megyek utána, minden utca keskeny, / megyek és közben elkopik a testem” [*Minden utca keskeny*]. A szeretett fél távolsága legalább annyira sebet ejthet, mint amennyire menedéket jelent: „Sebez, ha elmegy, gyógyít, ha megjön” [*Az igazi Márk-változat*]. Ilyen szempontból itt is inkább vallomásokról van szó, ami a homoszexualitással való szembesüléssel a szerelem alapvető nehézségeit még tovább mélyíti: „Voltam szerelmes egyszer gimiben. / Csak sírtam rémülten három napig. / Hogy mi van itt. Hogy el van ez baszódva.”, „Szerettem nőket, szépen, keveset. / Sosem gyulladt meg a gyújtózsínór.” Ám végső soron a pokol mellé mégis befér egy másik túlvilági távlat is, a jelenkori szerelemről ugyanis ekképp ír: „ő örökké az enyém lesz” [*Az igazi Márk-változat*].

A *Jól láthatóan lógok itt* tehát nyíltan beszél bármiről, anélkül, hogy meg lenne győződve mindennek létjogosultságáról. Mégis megteszi: gyónás-e ez a pokollal való, meg nem tanult szembenézés előtt? Önterápiás kísérlet az élet buktatóinak feldolgozására? Vagy csak számvetés az étellel egy kései kötetben? A válasz nem egyszerű, de egy biztos: az én egy súlyos darabját tárja fel magából. Egy olyan darabot, mely által saját magunkhoz is közelebb kerülhetünk. [*Magvető*]

Mekis D. János

Szintetikus avantgárd

MOHÁCSI BALÁZS: *HUNGÁRIA ÚT, HAZAFELÉ* [LASSÚVÁROS-KIÁLTVÁNY]

Visszautak az avantgárdba? Úgy látszik. Mohácsi Balázs verskötetének címe óhatatlanul is allegorikus, a „kiáltvány” műfaj pedig világossá teszi, merre is tekintünk, merre tartunk. A könyv teli van avantgárd gesztusokkal: szókincsében sok az expresszionista és dadaista elem, gyakran emlegeti Kassák Lajost, és hatat üzen a nagy kezdőbetűknek. Tehát avantgárd kötet.

Mégsem ilyen egyszerű a dolog. Az avantgárd a jövőbe néz, a retró-avantgárd a múltba, az elmúlt jövőbe réved. Ám a *hungária út, hazafelé* jelen idejű könyv.